

Monográfia a középkori bajor történetírásról

NÓTÁRI TAMÁS:

A salzburgi historiográfia kezdetei.

Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23.

Szeged, Szegedi Középkorász Műhely,

2007, 342 oldal

Nótári Tamás, a Károli Gáspár Református Egyetem Római Jogi Tanszékének egyetemi docense jogtudományi PhD-értekezésének 2005-ös megvédését követően – amelynek anyaga monográfia formájában is napvilágot látott¹ – hazai tudományos életünkben egyedülálló jelenségként 2006 tavaszán védte meg a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán Történettudományi PhD-disszertációját *A salzburgi historiográfia kezdetei* címmel, amely a közelmúltban monográfia alakjában is megjelent a Közép-Európaában

egyedülálló középkorász sorozat, a Kristó Gyula akadémikus alapította Szegedi Középkortörténeti könyvtár huszonharmadik köteteként. A szerző – a nemzetközi hírnű klasszika filológus és bizantinológus, Szádeczky-Kardoss Samu² tanítványa – ezt megelőzően számos középkori³ és humanizmus kori⁴ témát exponált rangos folyóiratokban megjelent fordításaiban és tanulmányaiban.

A kötet a *Libellus Virgilii*, a *Gesta Sancti Hrodberti confessoris*, a *Liber confraternitatum*, a *Notitia Arnonis*, a *Breves Notitiae*, az ún. *Carmina Salisburgenia* és a *Conversio*

Bagoariorum et Carantanorum, vagyis VIII. és IX. század hét, illetve hat – mivel hagyományozódását tekintve a *Libellus Virgilii* a *Breves Notitiae* részeként maradt fenn – legfontosabb salzburgi forrása köré csoportosul, a felsorolt művek kronológiáját követve. „A középkorkutatás minden esetben filológia” – a szerző ezen alapelve, valamint a forrástisztelet kritériumát tartja munkája során mindvégig szem előtt. A monográfia további filológiai aspektusaként emelhető ki, hogy a kiindulópontként megjelölt források mind-egyikénél (valamint a Virgil püspök szerzősége kapcsán bővebben tárgyalt aethicus

isteri *Cosmographiánál*) megkísérli annak szerkezetét, nyelvi és stílusi sajátosságait, a bennük található reminiscenciákat feltárni. A filológiai megközelítés mellett azonban a köz-, egyház-, művelődés- és jogtörténeti szempontok is nagy súllyal estek latba, hiszen maguk a salzburgi történeti források sem lettek volna interpretálhatók a politikai folyamatok behatóbb elemzése nélkül. Bizonyos alfejezetek kérdés-

felvetéseinél kitekintést tesz bizonyos szak-, illetve segédtudományok eredményeire; így például a salzburgi sókitermelés a régészet, a bulgáriai misszió és Metód működése a szlavisztika, a VIII. századi társadalomkép pedig a germanisztika kutatási eredményeit hívhatta segítségül.

A szerző miért éppen a salzburgi forrásokat vette górcső alá – merülhet fel a kérdés. Az előszóban erre így válaszol. „Egyrészt a salzburgi historiográfia – s e fogalmat itt kiterjesztően értelmezvén ide soroljuk a történeti forrásértékkel bíró és önmagukban is történeti tényanyagot elbeszélő hagiográfiát,

a birtokjegyzékeket és *carmen*eket – kiemelkedően gazdag a korabeli bajorországi forrásanyaghoz képest, hiszen keletkeztek ugyan hagiografikus művek, birtokjegyzékek és levelek Freisingban, Regensburgban és Passauban is, ám egyedül Salzburg büszkélkedhet a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*mal, e sajátos, Salzburgra oly jellemző *genus mixtum*mal. Másrészt az Agilolfing-dinasztia utolsó hercege, III. Tasziló Nagy Károly általi trónfosztása és az önálló Bajor Hercegség felszámolása után Regensburg megszűnt hercegi székhely lenni, s a 798-ban érsekséggé emelkedett Salzburgi Püspökség a VIII. század végére vitathatatlan primátusra tett szert a többi bajor egyházi központ felett, vagyis immáron de iure is Bajorország hatalmi centrumává lett – e források kiemelt elemzését tehát már keletkezési helyük történeti–politikai fontossága is indokolja. Harmadrészt pedig a IX. század végi salzburgi források egyedülálló jelentőségű információkkal gazdagítanak bennünket a Kárpát-medence – az avarok – történetét illetően. *A salzburgi historiográfia kezdetei* cím talán némi magyarázatra szorul. A vizsgálat tárgyául szolgáló források legtöbbje nem elsődlegesen historiografikus céllal íródott: birtokviták jegyzőkönyvszerű lejegyzése, paródiába hajló, álneven írott kozmográfia, legenda, a kereszténységet imaközösségben összefoglaló névjegyzék, birtok- és adománykatalógus, sírfeliratnak, kísérlévélnak, talán stílusgyakorlatnak szánt vers, az egyházmege (vélt vagy valós) joghatóságát megvédő per vádirata vagy legitimációs anyaga. Mindegyikben jelen van a historiografikus elem, ám céljuk sokszor az elmúltak rögzítése mellett (vagy inkább által) gyakorlati, legitimációs, pragmatikus: a szerény *locus*ból Bajorország szellemi, világi és egyházi középontjává lett Salzburg helyének, szerepének, jelentőségének meghatározása, rögzítése a számunkra történelemmé szelődült politika árjában.”

Összefoglalóan az egyes fejezetek, illetve források kapcsán a következő megállapításokat vonja le Nótári. Az Írországból Bajorországba érkező Virgil számos tekintetben új fejezetet nyitott Salzburg történetében. Odilo, majd Tasziló hercegeknél komoly támaszra találva megszilárdította egyházmege helyzetét az elődeként tisztelt Rupert és a nagy ellenfél, Bonifác lerakta egyházszervezeti alapokon építkezve. A püspökség, illetve a Szent Péter-kolostor javaiért és jogaiért folytatott küzdelme dokumentumaként született meg a *Breves Notitiae* részeként ránk maradt *Libellus Virgilii*, amelynek tanúsága szerint a bajor és frank tradíciót követve a központi egyházi hatalom megerősítésére törekedett. A *Libellus Virgili*ben elbeszéltek esetek – a hercegi káplán (s ezáltal maga a herceg) és Virgil között a még Rupert idején alapított javadalmak feletti viták – és az ezekből levont következtetések több, az Agilolfing-dinasztia utolsó két tagjának uralkodása idején megmutatkozó tendenciát tesznek világossá. A bajor szokásjog szerint a kolostoralapításhoz uralkodói engedélyre volt szükség, ami egyúttal a hercegi védelmet is magában foglalta, s a hercegek szabadon rendelkeztek mind az általuk alapított, mind pedig a közreműködéssel létrejött kolostorok felett, vagyis a kolostorok teljességgel beépültek a bajor hűbéri rendszerbe. Éppen e gyakorlatot kívánta a bonifáci reform a kolostorok feletti püspöki joghatóság helyreállításával, illetve megteremtésével felszámolni, s e törekvés kikerülhetetlen konfliktust szült a bajor herceg, illetve a nemesség és a bajor megyéspüspökök között, ám ezen összeütközések mögött nem feltétlenül kell komolyabb, a herceg és a püspök között feszülő politikai ellentétet feltételeznünk, miként Odilo és Virgil esetében sem. Nem tekinthetjük ugyanakkor véletlennek, hogy a bajor püspökségeket csak Nagy Károly hatalomátvétele után, 798-ban fogták össze az érsekséggé emelt Salzburg irányítása alatt,

hiszen az érsekség létrehozása a hercegek jogkörét, s püspökök és az apátok döntéseibe történő beavatkozás lehetőségét nagyban csorbította volna, megfosztotta volna a hercegeket azon joguktól, hogy a zsinatokon maguk elnököljenek.

Virgil legkésőbb a salzburgi Rupert-dóm felszentelésének évére, 747-re megírta, illetve megírtatta Rupert életrajzát. A *Gesta Sancti Hrodberti confessoris* kapcsán felmerülő négy kérdésre adható válaszaink röviden így foglalhatók össze. Rupert legkésőbb 696-ban jött püspöki székhelyéről, Wormsból Bajorországba. Jöttét már az Agilolfing-dinasztiával fennálló rokoni kapcsolatai is indokoltta tennék, ám bizonyos politikai motivációkat sem zárhatunk ki. Salzburgban telepedett le, ahol szervezett formát és új lendületet adott a már meglévő keresztény életnek és közösségnek; templomokat és szerzetesi közösségeket alapított, azonban a – feltehetően már régebb óta létező – Szent Péter-kolostor alapítása nem az ő nevéhez köthető. Salzburgban nem hozott létre egyházmegyét, tehát sem salzburgi püspöknek, sem salzburgi apátnak nem tekinthető. Az élők sorából március 27-én, Wormsban távozott, ahová nem sokkal halála előtt visszatért. 715/16. május 15. után már feltehetően nem volt Salzburgban; halálának éve bizonytalan, biztonsággal legkorábban 715-re datálhatjuk, ám egy későbbi esztendő is feltételezhető.

A *Notitia Arnonis* megszületésének okaként Nagy Károly Bajorország feletti hatalomátvételét adhattuk meg, amelyre III. Tasziló, az Agilolfing-dinasztia utolsó hercegének trónfosztása révén kerülhetett sor. A frank–bajor kapcsolatok terén a 780-as évekig nem beszélhetünk következetes Karoling-ellenességről az Agilolfingek részéről, e viszonyokat az aktuális politikai konstelláció határozta meg, számos esetben az Agilolfing-dinasztia tagjai, így például Odilo és Tasziló is csak frank segítséggel foglalhatták el a

bajor trónt, illetve szilárdíthatták meg hatalmukat. A Karoling–Agilolfing kapcsolatból természetesen nem hiányzott a rivalizálás, ám ez csak 788-ban, III. Tasziló Nagy Károly általi trónfosztásakor vált végzetessé a bajor herceg számára. Vizsgálódásunk végén a források hiányos és tendenciózus volta ellenére világosan megmutatkozott, hogy milyen folyamatok vezettek e végeredményhez és e kép kialakulásához. A frank uralkodó nagyhatalmi politikájának nem volt feltétlenül szüksége katonai összeütközésre ahhoz, hogy miután ellenfeleivel és ellenségeivel leszámolt, a hajdani Merowing-uralom alatt álló területen önállóságát immáron egyedülként megőrző Bajorországot is beolvassza birodalmába, elegendőnek mutatkozott ravasz diplomáciai eszközökkel elszigetelni a hercegséget, s a maga számára megnyerni a bajorok egy, a majdani perben őt támogató csoportját. A perben nem csupán hajdani vétkei, nevezetesen a 763-ban állítólagosan elkövetett *harisli*zt, vagyis a királyi sereg önkényes elhagyását vetették Tasziló szemére, hiszen ez de iure nem lett volna elegendő a halálos ítélet kimondásához, hanem súlyos hűtlenséggel – számos, 757-ben és 781-ben tett hűségesküjének, illetve 787-es vazallusi esküjének megszegésével –, s az *infidelitas* legsúlyosabb megnyilvánulásának számító, az avarokkal kötött szövetséggel is vádolták. A halálos ítélet végrehajtása ugyanakkor nem hozta volna meg Károly számára a kívánt eredményt, hiszen Tasziló kivégzésével nem annektálhatta volna eo ipso Bajorországot; Tasziló – s vele együtt családtagjainak – kolostorba zárása viszont lehetővé tette a frank uralkodónak, hogy szabadon rendelkezék az immáron uratlanná vált hercegséggel.

A Tasziló elleni perben talán vádlóként is fellépő, s így a frank *Machtergreifung* nyertesének számító Arn Benedictus diakónussal íratta meg a *Notitia Arnonist*. Lehetséges, hogy a *Notitia Arnonist* már 788-ban lejegyezték, azonban egy valamivel későbbi idő

sem zárható ki. A *Breves Notitiae* keletkezése szorosan összefügg Salzburg 798-ban történő érsekséggé emelésével, s Nagy Károly bizalmasa, Arn e jegyzékkel igyekezett primátusát bizonyítani a többi bajor püspök felé. Arn annál is inkább kiérdekelte Nagy Károly bizalmát, mivel készségesen végrehajtotta utasításait a III. Leó pápa körül Rómában kibontakozott kényes helyzetben. Nézetünk szerint Nagy Károly emberei, Paschalis és Campulus által elsősorban azért szították e viszályt – s kísérelhették meg trónjáról letaszítani a pápát –, hogy utóbb a frank uralkodó a pápa megmentőjének szerepében léphessen fel, s hajtathassa végre a tekintélyére nézvést megtépázott, s politikailag kiszolgáltatott pápával saját császárrá koronázását. Arn aktív szereplőként végigkísérhette ezen eseményeket, amint ezt az Alcuinnal folytatott levelezésből egyértelműen megállapíthatjuk.

Az ún. *Carmina Salisburgensia*t tartalmazó kódex datálását a püspökök versebe foglalt listája teszi lehetővé. Mindezek alapján Liupram halála terminus ante quemnek, Anno püspökké szentelése pedig terminus post quemnek tekinthető, vagyis a püspöki névsor tehát valamikor 854 és 859 között született. A *Carmina Salisburgensia* elnevezés annyiban problematikus ugyan, hogy azon látszatot kelti, mintha mindezen versek Salzburgban születtek volna, noha számos *carmen* esetén ez valószínűtlen, illetve bizonyíthatóan valótlan, ugyanakkor valamennyi, e cím alatt összefoglalt vers kötődik valamilyen módon Salzburghoz, hiszen a nem ott keletkezettek is Salzburgról és püspökeiről/érsekeiről szólnak, gyakorta vers formájában írott levélként. A Dümmler valószínűsítette, Vergiliustól és Ovidiustól származtatott átvételek kapcsán rámutat arra, hogy e fordulatok nem feltétlenül vezethetők vissza az említett klasszikus *auctorok* kiemelkedően elmélyült ismeretére, hanem éppúgy – sőt, valószínűbben – származhattak Venantius Fortunatus, Aldhelm vagy Alcuin munkásságából.

Herwig Wolfram 1979-es kiadásában a *Conversio* tizennegyedik fejezetének vonatkozó mondata alapján 871-et fogadta el a keletkezés évéül, 1995-ös monográfiájában azonban módosította álláspontját, s a középkori számítási módot vette alapul, amely szerint a szövegben megjelölt esztendő is hozzászámítandó az eltelt évekhez, s ennek alapján a 870-es megírási év mellett állapodott meg; kiadásában Fritz Lošek is ezen állásponthoz csatlakozott, amit a magunk részéről is elfogadtunk. A szerző kilétére csupán a mű néhány utalásából kísérelhetünk meg következtetéseket levonni, ám teljes biztonsággal nem tudjuk azonosítani. Nagy valószínűséggel megállapítható ugyanakkor egy, az ötödik fejezetben olvasható első személyű fogalmazásból a szerző salzburgi, illetve bajor származása. Az a karantán és avar misszió kérdése, valamint az Ingo-történet valódisága és továbbélése mellett behatóbban vizsgáltuk azon, a *Conversio* által rögzített vádpontokat, amelyeket a Regensburgi Zsinaton Metód ellen felhoztak – természetesen nem állapítható meg, hogy a *Conversio* a per vádirataként, vagy pedig annak utólagos legitimációjaként keletkezett-e.

Metód pannóniai és moráviai működését és a Salzburgi Érsekségnek e területekre vonatkozó jogigényét megvilágítandó áttekintettük a Bajorországból kiinduló karantán és avar misszió állomásait, s megállapíthattuk, hogy annak megszervezésében a pápaság valóban nem vállalt aktív részt, ám bizonyos eredményeit és némely területek felletti joghatóságát Salzburg még a VIII. és IX. század fordulóján nem kívánta a tekintélye mélypontján levő pápasággal jóváhagyatni, a 870-es években pedig a pápaság már nem kényszerült elfogadni a pápai közreműködés nélkül adott, Nagy Károly-féle jóváhagyásokat. Magát a misszió módját jobban megvilágítandó kitekintést tettünk a 860-as évek bulgáriai eseményeire és az e területen Róma, Bizánc és a Frank Birodalom között

zajló vetélkedésre, aminek szerves folyamánként elemezhetjük a pápaság – s a pápai legátus, Metód – és a bajor püspökök közötti hatalmi vitát.

A rövid tartalmi áttekintés után a kötet kapcsán jó lelkiismerettel kijelenthetjük, hogy az a szerzőtől megszokott precíz, forráshű, mind az elsődleges szövegek, mind a másodlagos nemzetközi szakirodalom főlényes ismerete alapján íródott. Nem csupán a jog- és az egyháztörténész, hanem a politika- és irodalomtörténész is haszonnal forgathatja Nótári Tamás monográfiáját, amely a korai középkor világába a bajor viszonyokon keresztül ad áttekintést.

SZALÓKI GERGELY

JEGYZETEK

¹ NÓTÁRI T.: *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana*. Szeged, 2006.

² NÓTÁRI T.: Szádeczky-Kardoss Samu emlékére. *Belvedere Meridionale* 2004. 7–8. 84–86; Emlékezés Szádeczky-Kardoss Samu professzorra. *Jogtörténeti Szemle* 2005. 1. 44–46.; In memoriam Samuelis Szádeczky-Kardoss piissimam. *Vox Latina* 41. 2005. 142–143.; Szádeczky-Kardoss Samu (1918–2004). *Aetas* 2005. 4. 182–186.; En memoire de Professeur Samuel Szádeczky-Kardoss. *Acta Antiqua* 46. 2006. 3. 209–212.; Szádeczky-Kardoss Samu emlékezete. In: Hamza G. – Nótári T.: *Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok I.* Budapest, 2006. 493–501.

³ NÓTÁRI T.: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezető tanulmányt írta Nótári Tamás. Szeged 2005; *Iuridicophilologica. Tíz tanulmány*. (Az előszót írta Szádeczky-Kardoss Samu) Budapest 2004.; Avarok a Kárpát-medencében – Szádeczky-Kardoss Samu: Az avar történelem forrásai. *Belvedere Meridionale* 12. 2000. 3–4. 110–114.; *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. *Aetas* 2000. 3. 93–111; *Megjegyzések a Conversio Bagoariorum et Carantanorum avar vonatkozású fejezeteihez*. Tanulmányok a középkorról. A II. Medievalisztikai PhD-konferencia előadásai. Szerk. Weisz B. – Balogh L. – Szarka J. Szeged, 2001. 67–84.; *De Consultis Bulgarorum*.

Collega 6. 2002. 5. 47–53.; Két forrás a kora középkori Salzburgból, Notitia Arnonis – Epistola Theotmari. *Aetas* 2004/2. 72–95.; Salzburg neve a kora középkori forrásokban. *Collega* 9. 2005. 1. 48–54; *Tassilo III's dethronement – contributions to an early-middle-age show trial*. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica 23. 2005. 65–90.; Róma és Bizánc missziós kísérletei a IX. századi Bulgáriában. *Belvedere Meridionale* 2005. 1–2. 22–35.; A Salzburgi Érsekség és Metód konfliktusa a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* tükrében. *Belvedere Meridionale* 2005. 3–4. 37–62.; Metód pere a Regensburgi Zsinaton a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* tükrében. *Collega* 9. 2005. 1. 44–51.; On the Avar-related chapters of the *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. *Chronica* 5. 2005. 26–39.; Adalékok Virgil apát és püspök bajorországi működéséhez. In: *Medievalisztikai tanulmányok*. A IV. Medievalisztikai PhD-konferencia előadásai. Szerk. Marton Sz. – Teisler É. Szeged 2005. 99–122.; III. Tasziló trónfosztása – adalékok egy koraközépkori koncepció perhez. *Jogtudományi Közöny* 60. 2005. 12. 503–516.; Személyállapot és társadalomszerkezet a kora középkori Bajorországban. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis* 42. 2005. 163–186.; Az univerzum képe Aethicus Ister Cosmographiájában. *Belvedere Meridionale* 2005. 5–6. 38–54.; III. Leó pere és az Salzburgi Érsekség megalapítása. 9. *Collega* 2005. 4. 55–59.; *Gesta Hrodberti*. In: *Classica – Mediaevalia – Neolatina*. Edd. L. Havas et E. Tegye. Debrecen, 2006. 131–146.; A kora középkori salzburgi birtokjegyzékek margójára. *Jogelméleti Szemle* 2006. 3.; Virgil püspök bajorországi jogvitáinak margójára. In: *Tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Szerk. Mezey B. – Révész T. M. Budapest, 2006. 369–384.; Szent László király I. törvénykönyve. (A Szabolcsi Zsinat határozatai.) Bevezetés, fordítás, jegyzetek. In: *Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemről*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 22. Szerk. Makk F. – Thoroczky G. Szeged, 2006. 146–161.; Az ún. I. Esztergomi Zsinat határozatai. Ibid. 218–235.; Az ún. II. Esztergomi Zsinat határozatai. Ibid. 248–251.; Zsinati töredék. Ibid. 267; Infidelitas és harisliz. *Belvedere Meridionale* 2006. 3–4. 3–12.; Salzburgi Virgil – püspök és karikatúrista. In: Hamza G. – Nótári T.: *Mit hoz a múlt?*

Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok I. Budapest, 2006. 217–260.; Egy kora középkori koncepció per – III. Tasziló trónfosztása. In: Hamza G. – Nótári T.: *Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok I.* Budapest, 2006. 261–291.; Metód pere a Regensburgi Zsinaton. In: Hamza G. – Nótári T.: *Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok I.* Budapest, 2006. 292–338.; On Bishop Virgil's Litigations in Bavaria. *Acta Juridica Hungarica* 48. 2007. 49–70.;

⁴ NÓTÁRI T.: Timur Lenk és I. Bajazid Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” című művében. *Belvedere Meridionale* 11. 1999. 5–6. 89–94.; A török terjeszkedés állomásai Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” című művében. *Actas* 1999/4. 149–162.; Aeneas Sylvius Piccolomini

és a defensio imperii Christiani gondolata. *Jogelméleti Szemle* 2003/4.; *Aeneas Sylvius Piccolomini szónoki művészete.* Középkortörténeti tanulmányok, A III. Medievisztikai PhD-Konferencia előadásai. Szerk. Weisz B. Szeged, 2003. 103–112.; Die Geschichte des Grafen Ingo bei Enea Silvio Piccolomini. In: *Varietas Gentium–Communis Latinitas.* XIII International Congress for Neo-Latin Studies. 6–12 August 2006, Budapest. 96.; A kereszténység és az iszlám harca Enea Silvio Piccolomini (II. Pius pápa) világképében. In: Hamza G. – Nótári T.: *Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok I.* Budapest, 2006. 392–409; Enea Silvio Piccolomini és a jogtudomány kapcsolata. *Jogtudományi Közlöny* 62. 2007. 9. 407–412.

„... MÉG A RÉGI ÖREGÖKTŐL HALLOTTAM...”

VARGA SÁNDOR

Adatok a dualizmus kori, székelyföldi arányosítás és kivándorlás kérdéséhez¹

Bevezetés

Az arányosítás és a székely kivándorlás kérdésére Andrásfalvy Bertalan *Hagyomány és környezet*² c. tanulmányát olvasva figyeltem fel. Az 1871-es és az 1882-es arányosítást és előzményeit vizsgálva Andrásfalvy kihangsúlyozza, hogy az 1850-es évektől sorban hozott törvények gazdasági ellehetetlenülést okoznak a Székelyföldön. Az emiatt bekövetkező-felerősödő kivándorlást és népességfogyást a Trianonhoz vezető út egyik fontos állomásaként jelöli meg. A fent említett törvények a következők: 1854-ben eltörölték a székely birtok örökösödési jogát, mellyel lehetővé tették, hogy a birtokot „szétörökölhessék” illetve, hogy nem székely is örökölhessen, majd meghozták az erdő-törvényt, mely aránytalanul nagy büntetéssel sújtja az erdőből legelőt kihaló székelyt.³

Az arányosítás tulajdonképpeni jelentése nem más, mint hogy a földbirtokosok javára birtokaik nagyságának arányában felosztják az addig a faluközösség által közösen használt erdőket, legelőket, kiszorítva abból a szegény kisbirtokos, illetve nincstelen réteget. Megszűnik tehát a közös erdő és legelő által biztosított szociális háló.⁴ Az ezután érvénybe lépett kötelező tagosítás költségeit ráterhelték a székelyekre, méghozzá nem birtok nagyságának arányában, hanem a „kepével”, az egyházi adóval egyezően. További problémát jelentett, hogy az elosztás nagy számú korrupciós ügyletre adott lehetőséget, valamint hogy a tagosítás miatt elvesztett területeknél a kárpótlásul kapott földek gyakran sokkal gyengébb minőségűek voltak.⁵ Mindezen törvények összességében azt eredményezik, hogy a szegényebb réteg ellehetetlenül, és más utat nem látva maga előtt, elvándorol.